

KOOLI TULEMUSLIKKUSE KRITEERIUMID EESTI KOOLIJUHTIDE ARVAMUSE PÕHJAL¹

Anne Aidla

Lühitutvustus

Koolide tulemuslik töö on paljude ühiskonnaliikmete huvides, sest pole mõtet kulutada ressursse haridusele, mis ei vasta õpilaste, õpetajate, lapsevanemate, haridusametnike jt ootustele ja lootustele ning ühiskonna vajadustele. Probleemiks on aga see, et kõigil huvigruppidel võib olla mõnevõrra erinev arusaam, missugune on tulemuslikult töötav kool. Artikli eesmärgiks on välja selgitada, missuguseid kooli tulemuslikkuse kriteeriume tähtsustavad Eesti koolide juhid. Selleks koostati teoreetiliste materjalide ja asjatundjate arvamuste põhjal ankeet, mille alusel korraldati empiiriline uurimus Eesti üldhariduskoolide juhtide hulgas. Uurimuse tulemused näitavad, et koolide tulemuslikkuse kriteeriumid saab liigitada üldjoontes nelja gruppi: 1) õpilaste akadeemiline tulemuslikkus, 2) õpilaste käekäik, 3) medaliga lõpetanute arv, 4) õpilaste mitteakadeemilisi oskusi, koolikeskkonda ning huvigruppide panust, rahulolu ja koostööd puudutav kooslus. Selgub, et koolijuhid peavad kõiki neid tegureid võrdväärselt väga tähtsaks, mis tähendab, et koolijuhid on tähtsustanud erinevate tulemuslikkuse kriteeriumide tasakaalustatud käsitlemist. Käesolev uurimus on esimene etapp Eesti koolide tulemuslikkuse põhimõtete analüüsimisel. Järgnevalt on kavas uurida teiste kooli huvi-

¹ Artikkel on kirjutatud ETF-i grandiprojekti 5527 raames.

gruppide arvamust; välja selgitada, missugune on tegelik seis koolides ning kuidas vajadusel seda seisu parandada.

Sissejuhatus

Üha teravnevas konkurentsivõimelises toimetulekuks on Eestis tarvis muu hulgas leida võimalusi ka hariduse andmise tõhustamiseks. Lisaks inimlikule aspektile (me soovime, et oleks võimalikult palju hea haridusega, elus hästi toimetulevaid inimesi), tuleb arvestada ka majanduslikku aspekti – ei ole mõistlik kulutada ressursse haridusele, mis ei rahulda ühiskonna vajadusi ja ootusi.

Üldhariduskoolide (edaspidi koolide) tulemuslikkuse temaatika ja arutelu selle üle, missugused on mõistlikud kriteeriumid koolide tulemuslikkuse hindamiseks, on Eestis teravalt päevakorda tõusnud. Eelkõige ehk seetõttu, et senine peamiselt riigieksamitulemuste tähtsustamine koolide tulemuslikkuse kriteeriumina on viinud olukorrani, kus rahulolematud on nii õpilased, lapsevanemad kui ka koolid ning ühiskond laiemalt.

Eesti haridussüsteem on muutunud üha enam kõrgharidusekeskseks ja see nõuab ka koolidelt keskendumist sellele, et lõpetanud saaksid sisse kõrgkoolidesse. Seega on üheks väga tähtsaks kooli tulemuslikkuse kriteeriumiks kujunenud koolilõpetajate riigieksamitulemused, mis on hetkel paljudes kõrgkoolides (nt Tartu Ülikoolis ja Tallinna Tehnikaülikoolis) kas ainukeseks või üheks oluliseks sisseastumiskriteeriumiks. Et kõrgharidust peetakse ühiskonnas tähtsaks, siis on koolidel tulnud kohaneda, et ühiskonna nõudmistega sammu pidada. Juba esimesse klassi astujatele tehakse mitmetes koolides katseid, kus nõutakse väga mitmekülgeid teadmisi ja oskusi. Niisugune olukord seab aga suure surve alla lapsed ja lapsevanemad, kes hakkavad varakult pingutama, et laps ikka kõigile nõudmistele vastaks. Ka edaspidiste õpingute juures peetakse sageli lapse hindeid kooliedukuse oluliseks kriteeriumiks ja nõutakse, et laps õpiks hästi, ning

pannakse pahaks, kui laps ei jõua ega suuda parimaid tulemusi näidata. Mitmed lapsevanemad valivad lapsele kooli selle järgi, kui häid tulemusi vastava kooli õpilased on riigieksamitel näidanud, lootuses, et ka nende lapsed hakkavad hästi õppima. See omakorda seab koolid väga suure surve alla, eriti väheneva õpilaste arvu ja kohati ka kvalifitseeritud õpetajate puuduse juures. Kui ei jätku õpilasi ja õpetajaid, tuleb kool sulgeda ning eriti maapiirkondades mõjutab see kogu piirkonna arengut.

Loomulikult on riigieksamid väga tähtsad, sest nende abil on võimalik küllaltki objektiivselt ja standardiseeritult hinnata Eesti koolilõpetajate teadmisi. Selle kõrval ei tohi aga ära unustada teisi olulisi kooli tulemuslikkuse kriteeriume. Tähtsustada tuleks tasakaalustatud lähenemist. Viimasel ajal on hakatud üha enam rääkima hoopis sellest, et peale hinnete ja akadeemiliste teadmiste on kooliõpilastele olulised ka teistsugused teadmised ja oskused, mis aitavad edaspidises elus paremini toime tulla. Tähtis on õpilaste individuaalsuse arvestamine, meeldiv õpikeskkond jms. Võimalik, et paljud lapsed ja lapsevanemad sooviksid valida kooli, kus niisuguseid asju tähtsustatakse, kuid kahjuks ei ole see alati võimalik, kui puuduvad isiklikud sidemed koolidega. Kui riigieksamitulemuste kohta tehakse igal aastal ajakirjanduses põhjalikke pingeridu ainete ja koolide kaupa ning vastav informatsioon on pidevalt saadaval ka nt Internetis, siis paraku ei ole samaväärset ülevaadet selle kohta, missugune on näiteks õpilaste, õpetajate, lapsevanemate rahulolu koolidega, missugustes koolides on hea õppida jne. Seega on koolide tulemuslikkus siiani olnud pigem õppeedukusekeskne, teised tegurid on jäänud tagaplaanile. Pole ka täpselt teada, mida erinevad huvigrupid koolidelt tegelikult ootavad, missuguseid oskusi peaksid õpilased koolis omandama vms.

Artikli eesmärgiks on välja selgitada, missuguseid kooli tulemuslikkuse kriteeriume tähtsustavad Eesti koolide juhid. Ühelt poolt,

kuivõrd tähtsaks peavad koolijuhid kooli tulemuslikkuse hindamisel õpilaste akadeemilisi teadmisi ja oskusi ning teiselt poolt, kuivõrd tähtsustatakse teisi tegureid. Sel teel on võimalik saada esimene pilt koolide tulemuslikkuse asjus. Et koolijuhtidel on koolielu suunamisel suur roll, on nende arvamus määrava tähtsusega.

Artikli teoreetilises osas antakse ülevaade, missuguseid kooli tulemuslikkuse kriteeriume tuuakse esile teaduskirjanduses. Seejärel koostatakse ankeet, mis võimaldab välja selgitada, missuguseid tulemuslikkuse kriteeriume peavad tähtsaks Eesti koolijuhid. Empiirilise uurimuse tulemusi analüüsitakse klasteranalüüsi, ANOVA-meetodi, keskmiste võrdluse ja avatud vastustega küsimuse analüüsimise teel. Andmetöötlusel kasutatakse paketti SPSS 10. Artikli aruteluosas tehakse uurimusest kokkuvõtted ja järeldused ning esitatakse edasised uurimissuunad.

Kooli tulemuslikkuse kriteeriumid

Koolide tulemuslikkuse mõõtmiseks on väga mitmesuguseid kriteeriume. Kui analüüsida teaduskirjanduses ära toodud kooli tulemuslikkuse kriteeriume, saab need üldjoontes liigitada:

- õpilaste edukust puudutavateks kriteeriumideks (sh akadeemiline tulemuslikkus ja mitteakadeemilised oskused);
- kooli huvigruppide panust, rahulolu ja koostööd tähtsustavateks kriteeriumideks;
- koolikeskkonda oluliseks pidavateks kriteeriumideks.

Harva tuuakse kirjanduses tulemuslikkuse mõõtmise juures esile vaid üht tüüpi kriteeriume (nt Goldstein 2001), enamasti peetakse tähtsaks mitut aspekti (nt Mulford, Kendall, Kendall 2004; Anderson, MacDonald, Sinnemann 2004; Griffith 2004; Visscher, Coe 2003 ja Bosker, Scheerens 2000), mille hulgas on enamasti õpilaste akadeemilist tulemuslikkust puudutavad kriteeriumid (mitmesugused eksamitulemused jms) ja vastavalt uuri-

muse eesmärgile ka mõned teised kriteeriumid. Griffith (2003) arutleb, et koolides on erisugustele tulemuslikkuse kriteeriumidele pööratud erineval määral tähelepanu. Üht tüüpi koolides tähtsustatakse peamiselt õpilaste akadeemilist tulemuslikkust, teistes aga on oluline ka töötajate rahulolu ja omavahelised suhted, hea koostöö lapsevanemate ja ühiskonnaga laiemalt jne. Griffith teeb ettepaneku, et kõiki kriteeriume peaks tasakaalustatult arvesse võtma ning kui koolis on mõnele valdkonnale seni vähem tähelepanu pööratud, siis peaks kooli töö tõhustamiseks seda muutma.

Esimesena nimetatud õpilaste edukust puudutavad kriteeriumid jaotatakse sageli akadeemilisteks ja mitteakadeemilisteks (nt Visscher, Coe 2003). Kooli üheks oluliseks tulemuslikkuse aluseks peetaksegi paljudel juhtudel õpilaste akadeemilist tulemuslikkust, mida on mõõdetud näiteks õpilaste tulemustega riigieksamitel (Graddy, Stevens 2005; Smith, Larimer 2004; Goldstein 2001), lõpueksamitel (Anderson, MacDonald, Sinnemann 2004; Pors 2001) ja koolisisest korraldatavatel eksamitel (Griffith, 2004; Bosker, Scheerens 2000). Mõnikord ei ole täpsustatud, missugusel viisil on tulemuslikkust mõõdetud, vaid on esile toodud, et kooli tulemuslikkust näitab õpilaste akadeemiline tulemuslikkus (Visscher, Coe 2003). Mulford, Kendall, Kendall (2004) mõeldavad õpilaste akadeemilist tulemuslikkust nende õpetaja ja nende endi hinnanguga sellele. Õpilaste akadeemilist tulemuslikkust ja ühtlasi ka kooli tulemuslikkust näitab mõnedel andmetel ka õpilaste teadmiste progress, väheste õpilaste jäämine klassikursust kordama ning õpilaste võimalused edukalt hakkama saada järgmistes kooliastmetes (Anderson, MacDonald, Sinnemann 2004; Bosker, Scheerens 2000).

Õpilaste mitteakadeemilisi oskusi peetakse kooli tulemuslikkuse hindamisel samuti väga oluliseks. Sageli arutletakse selle üle, et mitteakadeemilised oskused on isegi olulisemad kui akadeemilised teadmised. Kriteeriumidena tuuakse esile näiteks õpilaste

personaalset ja sotsiaalset arengut (Anderson, MacDonald, Sinnemann 2004), käitumuslikke ja emotsionaalseid aspekte (Visscher, Coe 2003) ning iseenda ja teiste tunnetega toimetulekut (Baumert, Koller 2000).

Teine oluline aspekt kooli tulemuslikkuse juures on, nagu öeldud, huvigruppidega arvestamine. Kooli huvigruppidega võib esile tuua eelkõige õpilasi, koolitöötajaid, lapsevanemaid ja ühiskonda laiemalt. Nende gruppide rahulolu ja toetamist peetakse väga tähtsaks kooli tulemuslikkuse kriteeriumiks (nt Anderson, MacDonald, Sinnemann 2004; Louden, Wildy 1999). Õpilaste rahulolu on eraldi esile toonud nt Pors (2001), koolitöötajate rahulolu Griffith (2003, 2004), lapsevanemate rahulolu ja kaasamist kooliellu Mulford, Kendall, Kendall (2004); Bosker, Scheerens (2000); Pashiardis (2000) ja Louden, Wildy (1999). Hästi koordineeritud suhteid eri huvigruppide vahel peavad kooli tulemuslikkuse kriteeriumiks nt Mulford, Kendall, Kendall (2004); Griffith (2004); Visscher, Coe (2003); Bosker, Scheerens (2000); Pashiardis (2000) ja Peterson, Deal (1998).

Huvigruppide temaatika all on oluline ka koolidirektori edukas juhtimistegevus (Mulford, Kendall, Kendall 2004; Griffith 2003; Visscher, Coe 2003; Bosker, Scheerens 2000; Pashiardis 2000; Louden, Wildy 1999), koolitöötajate kaasamine otsustamisse (Mulford, Kendall, Kendall 2004; Griffith 2003; Pashiardis 2000), õpetajatele koolitusvõimaluste tagamine (Mulford, Kendall, Kendall 2004; Griffith 2004; Visscher, Coe 2003; Pors 2001; Bosker, Scheerens 2000) ja huvitegevuse arendamine koolis (Mulford, Kendall, Kendall 2004).

Kolmandana esiletoodud kriteeriumide grupp, koolikeskkond, leiab kirjanduses võrreldes eelnevate kriteeriumidega pisut vähem käsitlemist. Kuid see pole sellegipoolest sugugi vähetahtis valdkond. Näiteks peetakse oluliseks kooli vaimsust, turvalisust ja õppimiseks sobivat keskkonda (Mulford, Kendall, Kendall 2004; Griffith 2004; Bosker, Scheerens 2000; Young 1998).

Nagu eespool öeldud, on ideaalne, kui koolides saaks tasakaalustatult arvestada ja arendada kõiki kolme tulemuslikkuse kriteeriumide gruppi, kuid eelnevate uurimuste tulemused näitavad, et olenevalt näiteks kooli suurusest on siin oma võimalused ja takistused. Suuremates ja väiksemates koolides ei ole igas aspektis võrdsed võimalused õpilaste arendamiseks.

Kooli suurust määratakse enamasti õpilaste arvu järgi (nt Barnett, Glass, Snowdon, Stringer 2002; Bradley, Taylor 1998) ja mitmed uurimused on näidanud, et kooli suurus mõjutab kooli tulemuslikkust (nt Driscoll, Halcoussis, Svorny 2003; Borland, Howsen 2003; Barnett, Glass, Snowdon, Stringer 2002; Bradley, Taylor 1998; Eberts, Schwarts 1990; Mok, Flynn 1986).

Paljudel juhtudel näitavad empiirilised uurimused, et suuremates koolides on tulemuslikkus parem (nt Driscoll, Halcoussis, Svorny 2003; Barnett, Class, Snowdon, Stringer 2002; Bradley, Taylor 1998; Mok, Flynn 1986). Näiteks Bradley and Taylor (1998) on leidnud, et koolides, kus on alla 800 õpilase, on nende eksamitulemused vahemikus 29,4 kuni 36,6 palli, kuid koolides, kus on rohkem õpilasi, on eksamitulemused 41,7 kuni 44,8 palli. Kõik selles lõigus viidatud autorid on koolide tulemuslikkuse mõõtmisel kasutanud mitmesuguseid eksamitulemusi.

Eberts, Schwarts (1990) on aga rakendanud koolide tulemuslikkuse mõõtmisel ka teisi, õpilast, õpetajaid ja koolijuhtimist puudutavaid kriteeriume, ja nende tulemused näitavad, et väiksemad koolid on suurematest tulemuslikumad. Niisugune tulemus lubab autori arvates olla arvamusel, et kooli suuruse roll kooli tulemuslikkuses sõltub sellest, millise kriteeriumiga kooli tulemuslikkust mõõta. Kui kooli tulemuslikkuse mõõtmisel kasutatakse eksamitulemusi, siis on suurematel koolidel eelis, kui aga võetakse arvesse ka teisi tegureid, siis on väiksematel koolidel paremad võimalused. Bradley ja Taylor (1998) toovad näiteks esile, et

väikese kooli eelisteks võivad olla näiteks soodsamad tingimused õpilaste isiksuse ja sotsiaalsete oskuste arenguks.

Mõned autorid on arvamusel, et pole hea ei liiga väike ega liiga suur kool, vaid et tulemuslikkuse seisukohast on mingi optimaalne õpilaste arv koolis (nt Borland ja Howsen (2003) leidsid, et selleks arvuks on 760). Mõned suure ja väikese kooli eelised on koondatud tabelisse 1.

Tabel 1. Suure ja väikese kooli eelised

Suure kooli eelised	Väikese kooli eelised
Paremad võimalused õpetajate valikuks	Rohkem võimalusi kaasata õpilasi kooli juhtimisse
Õpetajate suurem spetsialiseerumisvõimalus	Suhtlemine õpilaste ja õpetajate vahel on personaalsem
Saab pakkuda rohkem erinevaid aineid	Suurem võimalus pöörata tähelepanu õpilaste individuaalsusele
Aineid saab õpetada süvendatult	Lihtsam koolis distsipliini hoida
Administratiivülesannete jagunemine õpetajate vahel	Vähem kooli poolelijätjaid
Paremad võimalused soetada õppevahendeid	Parem õhkkond koolis

Allikad: Borland, Howsen (2003); Barnett, Glass, Snowdon, Stringer (2002); Bradley, Taylor (1998); Eberts, Schwarts (1990); Mok, Flynn (1986).

Seega võib öelda, et kuigi koolijuhid ei saa suurel määral mõjutada koolide suurust, saavad nad siiski oma töös arvesse võtta oma koolitüübi eeliseid ja puudusi ning selle alusel välja töötada kooli tulemuslikkuse edendamise strateegia.

Artikli järgnevates osades töötatakse välja Eesti koolide tulemuslikkuse määramise põhimõtted ning analüüsitakse koolijuhtide seisukohti koolide tulemuslikkuse asjus.

Meetod

Et välja töötada Eesti koolide tulemuslikkuse määramise põhimõtteid, läbiti kolm etappi. Kõigepealt uuriti, missuguseid aspekte tuuakse esile vastavasisulises teaduskirjanduses (vt artikli eelmist alapunkti), seejärel vaadati, missuguseid kriteeriume kasutatakse koolide hindamisel Eesti Vabariigi Haridusministeeriumi² väljaantud kooli enesehindamise (Putk 1996) ja kooli välishindamise (Kond 1997) juhendites, ja koostati esialgne ankeet. Viimasena paluti ankeedi esialgset versiooni hinnata TÜ majandusteaduskonna doktorantidel (Made Torokoff, Elina Tolmats, Anne Reino), TÜ majandusteaduskonna dotsendil Kulno Türgil, koolidirektor Enn Libal ja kahel haridusministeeriumi ametnikul (Leelo Muru, Hille Vooremäe). Arvestades saadud ettepanekuid, koostati lõplik ankeet. Lisandus hulk kriteeriume, mida läbitöötatud teaduskirjanduses otseselt esile ei olnud toodud. Esiteks, õpilaste tulemuslikkust puudutavad kriteeriumid: edaspidine käekäik, head teadmised, koondhinded tunnistustel, tulemused olümpiaadidel ja konkurssidel, medaliga lõpetanute arv ning väike väljalangevus koolist. Teiseks, huvigruppide panust, koostööd ja rahulolu puudutavad kriteeriumid: positiivne hinnang koolile linnas, vallas vm ümbruskonnas, õpetajate kutsealane pädevus, õpetajate aktiivsus (osalemine projektides jms). Kolmandaks koolikeskkonda puudutavad kriteeriumid: õpilasesõbralikkus ja turvaline õpikeskkond.

Ankeet koolide juhtkonnale on esitatud lisas 1. Etteantud kooli tulemuslikkuse kriteeriumidele, mida vastajad pidid hindama 10-pallilises süsteemis, lisati ankeeti ka võimalus vastajatel ise pakuda kooli tulemuslikkuse kriteeriume, mis on nende meelest olulised, kuid mida eelnev ankeet ei sisaldanud. Ankeedis on ka

² Alates 01.01.2003 Eesti Vabariigi Teadus- ja Haridusministeerium.

sotsiaal-demograafilisi tunnuseid, mis annavad võimaluse erinevate tunnustega inimeste arvamusi võrrelda.

Empiiriline uurimus koolijuhtide hulgas tehti 2005. aasta mai- ja juunikuus. Osales 12 keskkooli-gümnaasiumi ja 12 põhikooli koolijuhti. Keskkoolidest asusid 5 linnas või maakonnakeskuses ja 7 vallas või väikelinnas ning põhikoolidest 2 suurlinnas või maakonnakeskuses ja 10 vallas või väikelinnas. Suurlinna- või maakonnakeskusekoolidest olid 4 suured ja 3 väikesed³ ning valla- või väikelinnakoolidest 3 suured ja 14 väikesed). Esindatud oli 12 Eesti maakonda (Harjumaa, Ida-Virumaa, Järvamaa, Läänemaa, Põlvamaa, Pärnumaa, Raplamaa, Saaremaa, Tartumaa, Valgamaa, Viljandimaa ja Võrumaa), igast maakonnast osales 1–3 kooli.

Vastanud koolijuhtidest olid 33,3% mehed ja 66,7% naised. Keskmiseks vanuseks oli 47,4 aastat ($SD^4=8,9$) ja antud koolis töötamise staaž keskmiselt 16,9 aastat ($SD=9,2$).

Empiirilise uurimuse ankeedis on toodud 24 võimalikku kooli tulemuslikkuse kriteeriumi. Et tulemustest paremat ülevaadet saada ning neid analüüsida, kasutatakse klasteranalüüsi. See võimaldab eri kriteeriume grupeerida ning moodustada üldistatud näitajaid. ANOVA-t rakendatakse juba üldistatud näitajate korral gruppidevaheliste erinevuste väljatoomiseks kuues valdkonnas: suured koolid *versus* väikesed koolid, keskkoolid *versus* põhikoolid, suurlinna- või maakonnakeskuse koolid *versus* valla- või väikelinnakoolid, mehed *versus* naised, vastajate vanus (üle keskmise *versus* alla keskmise) ja vastajate staaž (üle keskmise *versus* alla

³ Suures koolis on rohkem ja väikeses koolis vähem kui 800 õpilast (käsitluse aluseks on võetud varasemates uurimustes (nt Borland, Howsen 2003; Bradley, Taylor 1998; Eberts, Schwartz 1990) kasutatud määratlus). Andmed koolide suuruse kohta saadi Internetist (Eesti koolide ...[2005](#)).

⁴ Standardhälve.

keskmise). Olulisusenivooks võetakse 0,05. Andmeanalüüsil kasutatakse paketti SPSS 10.

Tulemused

Klasteranalüüsi tulemusena on võimalik 24 erisugust kooli tulemuslikkuse kriteeriumi koondada nelja rühma (lisa 2 on esitatud klasteranalüüsi puu ja lisa 3 väidete jaotus nelja kriteeriumidegrupi vahel).

- I grupp. Õpilaste akadeemiline tulemuslikkus (koosneb väidetest 5, 17, 18, 19, 20, 22).
- II grupp. Õpilaste käekäik (koosneb väidetest 16, 23, 24).
- III grupp. Medaliga lõpetanute arv (koosneb väitest 21).
- IV grupp. Õpilaste mitteakadeemilisi oskusi, kooli-keskkonda ning huvigruppide panust, rahulolu ja koostööd puudutav kooslus (koosneb väidetest 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15).

Tabelis 2 on esitatud nelja koostatud tulemuslikkuse kriteeriumidegrupi minimaalsed ja maksimaalsed tulemused, keskmised tulemused ning standardhälbed. Tabelist näeme, et keskmine hinnang on kõige madalam grupis III, mis näitab, et koolijuhid peavad medaliga lõpetanute arvu kõige vähem kooli tulemuslikkuse kriteeriumiks. Selles grupis on ka kõige suurem varieeruvus vastajate arvamuste vahel (standardhälve 2,1). Seda kinnitab ka asjaolu, et minimaalne tulemus on olnud 1 ja maksimaalne 10. Ehk siis mõned vastajad on täiesti nõus väitega, et medaliga lõpetanute arv näitab kooli tulemuslikkust, mõned on aga täiesti selle vastu.

Tabel 2. Tulemuslikkuse kriteeriumide karakteristikud gruppide kaupa

Tulemus- likkuse kritee- riumide grupid	Minimaal- ne tulemus	Maksimaalne tulemus	Kesk- mine	SD
I grupp	5,1	9,6	7,7	1,2
II grupp	2,0	9,7	7,9	1,6
III grupp	1,0	10,0	6,5	2,1
IV grupp	7,2	10,0	8,5	0,8

Skaalal 1–10, kus 10 näitab kõige kõrgemat hinnangut.

SD – standardhälve.

Kõige rohkem peetakse kooli tulemuslikkuse näitajaks aga IV gruppi kuuluvaid kriteeriume, milleks on õpilaste mitteakadeemilised oskused, huvigruppide panust, rahulolu ja koostööd ning koolikeskkonda puudutavad tegurid. Seal on keskmine hinnang 8,5 palli 10 võimalikust, mida võib pidada väga kõrgeks tulemuseks. Samuti on siin kõige väiksem vastajate arvamuste varieeruvus (standardhälve vaid 0,8) ning minimaalne tulemus on koguni 7,2 ja maksimaalne 10,0. Seega peavad koolijuhid n-ö mitteakadeemilisi näitajaid kooli tulemuslikkuse juures vägagi oluliseks. Gruppides I ja II on keskmine tulemus vastavalt 7,7 ja 7,9 palli 10 võimalikust, mida võib pidada samuti küllaltki kõrgeks tulemuseks. Seega tähtsustavad koolijuhid ka õpilaste akadeemilist tulemuslikkust ning õpilaste käekäiku kooli tulemuslikkuse näitajana.

Et teada saada, kuidas erinevad tulemused erinevalt küsitletud koolijuhtide soost, vanusest, staažist ja nende kooli suuruselt, tüübist ja asukohast, võrreldi keskmisi ANOVA-meetodil. Selgus, et nimetatud gruppide arvamustes statistiliselt olulisi erinevusi ei ole (vt lisa 4). Sellesse tulemusse tuleb aga suhtuda kriitiliselt, sest kuna valimi maht on väike, siis ei pruugi gruppide erinevused välja tulla. On tõenäoline, et suurema valimimahu korral võib kooli ja vastajate karakteristikute põhjal siiski olla

erinevusi. Näiteks on hetkel keskkooli- ja põhikoolijuhtide hulgas küllalt erinevad arvamused selle kohta, kui võrd olulised kooli tulemuslikkuse kriteeriumid on õpilaste käekäik (keskkoolijuhtide hinnang 8,4, põhikoolijuhtide hinnang 7,4) ja medaliga lõpetanute arv (hinnangud vastavalt 7,2 ja 6,0).

Enamik osalenud koolijuhtidest pakkus ka ise kriteeriume, mis nende arvates näitavad kooli tulemuslikkust. Pakutud võimalused liigituvad klasteranalüüsi põhjal saadud grupeeringu järgi peamiselt IV gruppi. Koolijuhid mainisid järgnevaid kriteeriume, mida ankeedis etteantud polnud.

- Õpilaste ja lapsevanemate rahulolu kooliga.
- Õpilased ja õpetajad on uhked oma kooli üle.
- Õppimine on koolis populaarne, õpilastele meeldib koolis käia.
- Koolis jätkub kvalifitseeritud tööjõudu ning on vähe tööjõu voolavust.
- Koolilõpetanute rahulolu kooliga. Nende head sidemed kooliga, positiivsed mälestused ja kooli abistamine.
- Koolilõpetanute töehõive.
- Pingevaba õhkkond koolis, informatsioon liigub hästi.
- Kooli avatus, hea nimi, avalik tähelepanu ja kajastamine meedias.

Tulemuste lühikokkuvõtteks võib öelda, et koolijuhid peavad tähtsaks enamikku ankeedis esitatud kooli tulemuslikkuse kriteeriume. Lisaks õpilaste hinnetele ja edukale kooliteele peetakse oluliseks ka näiteks töötajate rahulolu, omavahelist koostööd, kooli vaimsust ja traditsioone jms. Väga hästi kajastus viimane asjaolu ka koolijuhtide enda pakutud kooli tulemuslikkuse kriteeriumides.

Arutelu

Käesolev uurimus näitab, et tegureid, mis näitavad koolide tulemuslikkust, on päris palju. Osa neid on seotud õpilaste õppeedukuse ja käekäiguga, osa aga õpilaste mitteakadeemiliste oskuste, huvigruppide panuse, rahulolu ja koostöö ning koolikeskkonnaga. Küsitletud koolijuhid peavad peaaegu kõiki neid tegureid enamvähem võrdväärselt tähtsaks (hinnangud keskmiselt 7,7–8,5 palli 10 võimalikust). See on positiivne tulemus, sest üha enam räägitakse sellest, et tuleb arvestada ka teisi tegureid peale õpilaste akadeemiliste tulemuste, ja on hea, et koolijuhid on endale teadvustanud tasakaalustatud käsitusviisi häid külgi. Teooriaosas viidati Griffithi (2003) arvamusele, et on olemas kahte tüüpi kooli: ühte tüüpi koolides pööratakse tähelepanu peamiselt õpilaste õppeedukusele, teist tüüpi koolides peamiselt muudele valdkondadele. Eestis tehtud uurimuse põhjal võib öelda, et koolijuhtide vastuste alusel niisugust tendentsi küll märgata pole.

Koolijuhtidel paluti ka ise lisada kriteeriume, mis näitavad kooli tulemuslikkust. Pakutud võimalused liigitusid peamiselt koolikeskkonna ja huvigruppide temaatika alla. Põhjuseks on ilmselt see, et õpilaste akadeemilise edukuse valdkond oli ankeedis küllalt hästi esindatud, muude kriteeriumide puhul oli aga koolijuhtidel huvitavaid ideid. Näiteks koolilõpetanute rahulolu, panust ja tööhõivet puudutavaid. Samuti see, et õppimine võiks koolis olla populaarne ja õpilastele võiks meeldida koolis käia.

Kui võrrelda vastanud koolijuhtide arvamusi sõltuvalt kooli suurusest, siis selgub, et selles osas statistiliselt olulisi erinevusi pole. Kuigi teoreetilises osas selgus, et kooli suurus võib mõjutada koolide tulemuslikkust (suurematel koolidel on eelis, kui kriteeriumiks on eksamihinded, ja väiksematel siis, kui tähtsustatakse ka teisi tegureid), ei mõjuta see koolijuhtide arvamust kooli tulemuslikkuse kriteeriumide asjus. Seega on nii suurte kui ka väi-

keste koolide juhid üksmeel selles, missugused tegurid näitavad kooli tulemuslikkust.

Keskkooli- ja põhikoolijuhtide hinnangutes polnud samuti statistiliselt olulisi erinevusi, kuid autori arvates on tõenäoline, et suurema valimimahu korral võivad erinevused osutuda oluliseks. Näiteks peavad keskkoolijuhid medaliga lõpetanute arvu 1,2 palli võrra olulisemaks tulemuslikkuse kriteeriumiks kui põhikoolijuhid. Samuti tähtsustavad keskkoolijuhid ühe palli võrra enam kooliõpilaste edaspidist käekäiku. Niisuguse tulemuse põhjuseks võib olla nimetatud koolitüüpide mõnevõrra erinev spetsiifika.

Mis puudutab koolide asukoha mõju koolijuhtide arvamusele, siis selles polnud samuti statistiliselt olulisi erinevusi. Suurema valimimahu korral võib aga eeldada, et medaliga lõpetanute arvu puudutavalt võib siiski erinevus oluliseks osutada. Suurlinna- või maakonnakeskusekoolide juhid hindavad seda kriteeriumi valla- või väikelinnakoolide juhtidest mõnevõrra kõrgemalt.

Koolijuhtide arvamustes pole statistiliselt olulisi erinevusi ka vastaja soost, vanusest ja vastavas koolis töötamise staažist sõltuvalt. Nagu eespool öeldud, tuleb aga nendesegi tulemustesse suhtuda kriitiliselt, sest väikese valimimahu tõttu ei pruugi statistiliselt olulisi erinevusi ilmned, mis aga suurema valimimahu korral võivad siiski esile tulla.

Käesolev uurimus on esimene etapp Eesti koolide tulemuslikkuse põhimõtete analüüsimisel. Teema edasiarendamisel võib esile tuua kolme suunda.

1. Kindlasti on tarvis uurida kooli teiste huvigrupiliikmete arvamust kooli tulemuslikkuse kriteeriumide kohta. On tõenäoline, et näiteks õpetajad, õpilased, lapsevanemad, kooli vilistlased, haridusametnikud jt ühiskonnaliikmed võivad olla kooli tulemuslikkuse näitajate osas koolijuhtidest erineval arvamusel. Erinevate huvigruppide seisukohtade võrdlus

võib anda kooli tulemuslikkuse kriteeriumide kohta huvitavat ja täiendavat informatsiooni.

2. Kui on teada, missuguseid kriteeriume peetakse kooli tulemuslikkuse aluseks, on järgmiseks sammuks välja selgitada, missugune on tegelik olukord koolides. Väga paljud võivad tähtsaks pidada häid omavahelisi suhteid, koostööd ja koolikeskkonda, kuid kuidas see reaalselt toimib, pole täpselt teada.
3. Pärast tegeliku olukorra väljaselgitamist on järgnevalt huvitav teada saada, missugused on võimalused soovitud olukorra saavutamiseks koolis. Kui näiteks selgub, et koolis on probleeme õpilaste või õpetajate rahuloluga, siis mida teha, et rahulolu kooliga suureneks jne. Arvestades koolijuhtide piiratud ajaressurssi, on kindlasti raske leida aega ja tahtmist koordineerida paljusid tulemuslikkusega seotud valdkondi. Tuleb teha valik, missuguseid valdkondi ja kuidas edendada, et saavutada optimaalne tulemus.

Kasutatud kirjandus

Anderson, B., MacDonald, D. S., Sinnemann, C. Can Measurement of Results Help Improve the Performance of Schools? Revised Version of a Paper Presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, Chicago, 2003.

Barnett, R., Glass, J. C., Snowdon, R. I., Stringer, K. S. Size, Performance and Effectiveness: Cost-Constrained Measures of Best-Practice Performance and Secondary-School Size. – *Education Economics*, 2002, Vol 10, Issue 3, pp 291–311.

Baumert, J., Koller, O. National and International School Performance Studies. – *European Education*, 2000, Vol 32, Issue 3, pp 37–49.

Borland, M. V., Howsen, R. M. An Examination of the Effect of Elementary School Size on Student Academic Achievement. – *International Review of Education*, 2003, Vol 49 Issue 5, pp 463–474.

Bosker, R. J., Scheerens, J. Publishing School Performance Data. – *European Education*, 2000, Vol 32, Issue 3, pp 12–30.

Bradley, S., Taylor, J. The Effect of School Size on Exam Performance in Secondary Schools. – *Oxford Bulletin of Economics & Statistics*, 1998, Vol 60, Issue 3, pp 291–324.

Driscoll, D., Halcoussis, D., Svorny, S. School District Size and Student Performance. – *Economics of Education Review*, 2003, Vol. 22, Issue 2, pp 193–201.

Eberts, R. W., Schwartz, E. K. School Reform, School Size, and Student Achievement Economic Review (Federal Reserve Bank of Cleveland), 2nd Quarter, 1990, Vol 26, Issue 2.

Eesti koolide andmebaas http://www.edu.ee/koolid/e_kool.html, 28.05.05.

Goldstein, H. Using Pupil Performance Data for Judging Schools and Teachers: Scope and Limitations. – *British Educational Research Journal*, 2001, Vol 27, No 4.

Graddy, K., Stevens, M. The Impact of school Resources on Student Performance: A Study Of Private Schools in the United Kingdom. – *Industrial & Labor Relations Review*, 2005, Vol 28, Issue 3, pp 435–450.

Griffith, J. Schools as organizational Models: Implications for Examining School Effectiveness. – *The Elementary School Journal*, 2003, Vol 104, No 1, pp 29–47.

Griffith, J. Relation of Principal Transformational Leadership to School Staff Job Satisfaction, Staff Turnover, and School Performance. – *Journal of Educational Administration*, 2004, Vol Modern Concepts of the Theory of the Firm – *Managing Enterprises of the New Economy* 42, No 3, pp 333–356.

Kond, M. Kooli välishindamine. Tallinn: AS Pakett trükikoda, 1997, 32 lk.

Louden, W., Wildy, H. Short Shrift to Long Lists. – Journal of Educational Administration, 1999, Vol 37, No 2, pp 99–120.

Mok, M., Flynn, M. School Size and Academic Achievement in the HSC Examination: Is There a Relationship? – Issues in Educational Research, 1986, Vol 6, pp 57–78.

Mulford, B., Kendall, L., Kendall, D. Administrative Practice and High School Students' Perceptions of Their School, Teachers and Performance. – Journal of Educational Administration, 2004, Vol 42, No 1, pp 78–97.

Pashiardis, G. School Climate in Elementary and Secondary School: Views of Cypriot Principals and Teachers. – International Journal of Educational Management, 2000, Vol 14, Issue 5, pp 224–237.

Peterson, K., Deal, T. E. How Leaders Influence the Culture of Schools. – Educational Leadership, 1998, Vol 56, Issue 1, pp 28–31.

Pors, N. O. Measuring Students' Performance and Perceptions: Empirical Studies in Different Dimensions of Quality Assurance at a Library School. – New Library World, 2001, Vol 102, No 11, pp 429–435.

Putk, P. (1996) Kooli enesehindamine, Tallinn: AS Pakett trükikoda, 27 lk.

Smith, K. B, Larimer, C. W. A. Mixed Relationship: Bureaucracy and School Performance. – Public Administration Review, 2004, Vol 64, Issue 6, pp 728–736.

Visscher, A., Coe, R. School Performance Feedback Systems: Conceptualization, Analysis, and Reflection. – School Effectiveness and School Improvement, 2003, Vol 14, No 3, pp 321–349.

Young, D. Rural and Urban Differences in Student Achievement in Science and Mathematics: A Multilevel Analysis. – School Effectiveness & School Improvement, 1998, Vol 9, Issue 4, pp 386–418.

Lisa 1. Ankeet koolide juhtkonnale

Koolide töö hindamisel kasutatakse mitmeid kriteeriume. Selleks, et teada saada, milliseid Teie nendest oluliseks peate ja milliseid sooviksite lisada, ongi koostatud käesolev ankeet. Palun hinnake 10-pallilisel skaalal, mil määral näitavad järgnevad valdkonnad Teie arvates **üldhariduskooli tulemuslikkust**. Palun märkige ära number 10, kui olete täiesti nõus sellega, et vastav valdkond näitab tulemuslikkust, ja number 1, kui Te pole sellega üldse nõus. Palun märkige oma hinnang skaalal rasvase kirjaga (**boldis**).

Kooli tulemuslikkust näitab (näitavad):	Teie hinnang
1. positiivne hinnang koolile linnas, vallas vm ümbruskonnas	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
2. kooli vaimsus ja traditsioonid	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
3. turvaline õpikeskkond	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
4. õpilasesõbralikkus	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
5. õpilaste head teadmised	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
6. õpilaste üldine areng (nt suhtlemis- ja esinemisoskus, koostöövõime, tolerantsus jms)	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
7. tunnivälise tegevuse aktiivsus (huviringid jms)	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
8. õpetajate kutsealane pädevus	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
9. õpetajatele koolitusvõimaluste tagamine	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
10. õpetajate aktiivsus (projektides osalemine jms)	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11. koolitöötajate (sh õpetajate) rahulolu kooliga	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
12. koolitöötajate kaasamine otsustamisse	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
13. lapsevanemate kaasamine kooliellu	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
14. edukas juhtimistegevus	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Lisa 1 järg

15. hästi koordineeritud suhted juhtkonna, õpetajate, õpilaste ja lapsevanemate vahel	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
16. õpilaste edaspidine käekäik	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
17. õpilaste hinded koolisisest korraldatavatel eksamitel	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
18. õpilaste koondhinded tunnistustel	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
19. õpilaste tulemused olümpiaadidel ja konkurssidel	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
20. õpilaste edukus järgmistes kooliastmetes (nn keskkoolis, kõrgkoolis)	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
21. medaliga lõpetanute arv	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
22. õpilaste riigieksamitulemused	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
23. vähe klassikursuse kordajaid	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
24. väike väljalangevus koolist	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Palun lisage võimaluse korral kolm valdkonda, mis näitavad kooli tulemuslikkust, aga mida eelnenud nimekiri ei kajastanud:

- 1.
- 2.
- 3.

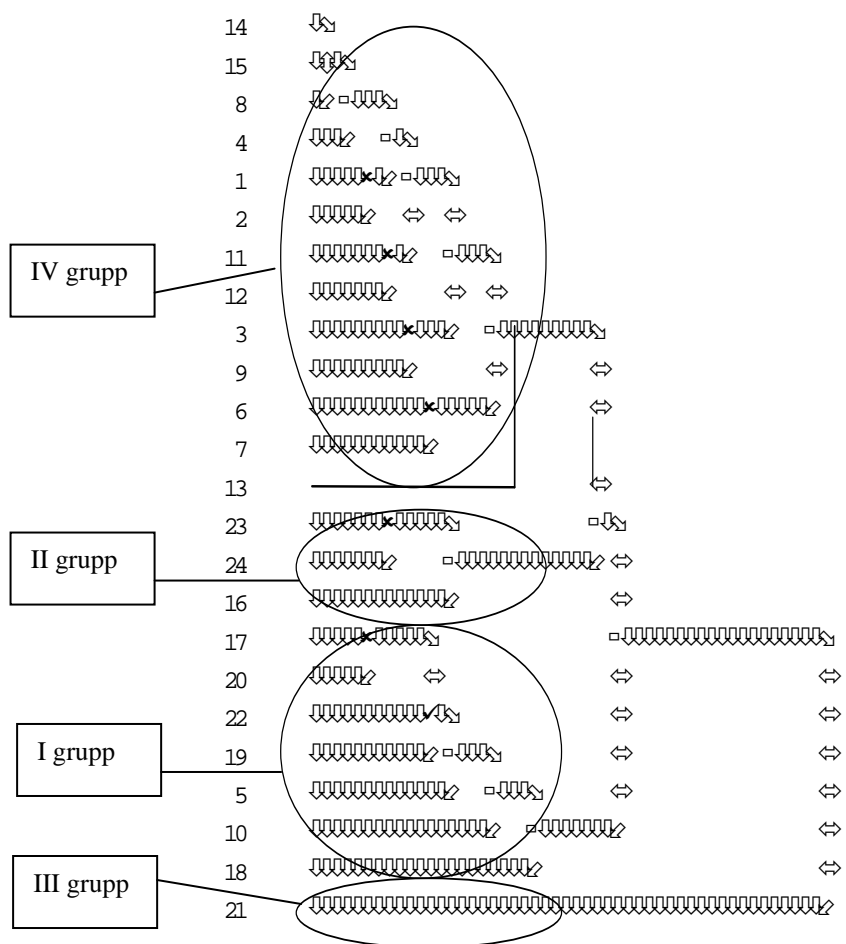
Palun, et lisaksite mõned andmed, mis võimaldavad uurimustulemusi üldistada:

- vanus
- sugu
- haridus
- tööstaaž praeguses koolis

Suur tänu koostöö eest!
Lugupidamisega, Anne Aidla

Lisa 2. Klasteranalüüsi puu

Muutuja nr

Lisa 3. Kriteeriumid tulemuslikkuse mõõtmiseks gruppide kaupa

Tulemuslikkuse kriteeriumide grupid	Tulemuslikkuse kriteeriumid vastavalt koostatud ankeedile
I. Õpilaste akadeemiline tulemuslikkus	Õpilaste head teadmised; õpilaste hinded koolisiselt korraldatavatel eksamitel; õpilaste koondhinded tunnistustel; õpilaste tulemused olümpiaadidel ja konkurssidel; õpilaste edukus järgnevas kooliastmetes (nn keskkoolis, kõrgkoolis); õpilaste riigieksamitulemused
II. Õpilaste käekäik	Õpilaste edaspidine käekäik; vähe klassikursuse kordajaid; väike väljalangevus koolist
III. Medaliga lõpetanute arv	Medaliga lõpetanute arv
IV. Õpilaste mitteamakadeemilisi oskusi, koolikeskkonda ning huvigruppide panust, rahulolu ja koostööd puudutav kooslus	Positiivne hinnang koolile linnas, vallas vm ümbruskonnas; kooli vaimsus ja traditsioonid; turvaline õpikeskkond; õpilasesõbralikkus; õpilaste üldine areng (nt suhtlemis- ja esinemisoskus, koostöövõime, tolerantsus jms); tunnivälise tegevuse aktiivsus (huviringid jms); õpetajate kutsealane pädevus; õpetajatele koolitusvõimaluste tagamine; õpetajate aktiivsus (osalemine projektides jms); koolitöötajate rahulolu kooliga; koolitöötajate kaasamine otsustamisse; lapsevanemate kaasamine kooliellu; edukas juhtimistegevus; hästi koordineeritud suhted juhtkonna, õpetajate, õpilaste ja lapsevanemate vahel

Lisa 4. ANOVA tulemused

Grupp	Keskmine hinnang		p	Keskmine hinnang		p
	Suur kool	Väike kool		Linna-kool	Maa-kool	
I	8,0	7,7	0,6	8,1	7,7	0,5
II	8,1	7,8	0,7	7,9	7,9	0,9
III	5,8	6,7	0,4	7,0	6,4	0,6
IV	8,6	8,4	0,7	8,5	8,8	0,9

Grupp	Keskmine hinnang		p	Keskmine hinnang		p
	Keskkool	Põhikool		Mees	Naine	
I	8,0	7,6	0,5	7,7	7,8	0,8
II	8,4	7,4	0,1	7,3	8,1	0,3
III	7,2	6,0	0,2	6,1	6,7	0,6
IV	8,9	8,1	0,2	8,6	8,4	0,6

P – olulisuse tõenäosus, tingimuseks $p < 0,05$.

Skaala 1–10, kus 10 näitab kõrgeimat hinnangut.

ANOVA tulemused

Grupp	Keskmine hinnang		p	Keskmine hinnang		p
	Keskmi-sest vanem vastaja	Keskmi-sest noorem vastaja		Keskmi-sest suurem staaž	Keskmi-sest väiksem staaž	
I	8,0	7,6	0,5	8,0	7,6	0,5
II	8,5	7,4	0,1	7,9	7,8	0,9
III	6,2	6,8	0,5	6,7	6,3	0,6
IV	8,2	8,6	0,3	8,4	8,5	0,8

P – olulisuse tõenäosus, tingimuseks $p < 0,05$.

Skaala 1–10, kus 10 näitab kõrgeimat hinnangut.

CRITERIA OF SCHOOL PERFORMANCE- OPINIONS OF ESTONIAN SCHOOL ADMINISTRATION

Anne Aidla

Summary

Coping with growing competition means that Estonia needs to find efficient ways of offering quality education. In addition to humane aspect (we all want it to be more people who have good education and social skills) also economic aspect has to be considered as it is not sensible to spend resources on education that does not satisfy society's needs and expectations. The problem here can be that all interest groups might have somewhat different visions of an efficient school performance.

The aim of the article is to find out criteria of school performance valued by the Estonian school leaders. This enables to get the initial picture of the issue. School leaders' opinions have significant importance as they play great role in directing school life.

Considering relevant theories and experts' opinions a questionnaire was compiled for carrying out an empirical study among Estonian general education schools' leaders.

Research results show that school performance criteria can be divided into four general groups: 1) students' academic performance, 2) students' general career, 3) number of graduates with medal, 4) students non-academics skills; school environment and the contribution, satisfaction and cooperation of school stakeholders. It turns out that school leaders value all these aspects equally highly, which reflects that they pay balanced attention to all performance criteria. Next, it is planned to study other interest groups' (e.g. students, teachers, parents, civil servants) opinions; clarify and determine the actual performance situation at schools and bring out the ways this can be improved if needed.